

UNELE DATE REFERITOARE LA COMPLEXELE NEOLITICE DIN ZONA BUCUREȘTILOR

EUGEN COMȘA

Pe teritoriul actual al municipiului București, au existat încă din cele mai vechi timpuri condiții de mediu prielnice pentru viața comunităților umane. Studiarea amplă și sistematică a vestigiilor arheologice a început cu aproape trei decenii în urmă, prin înființarea Șantierului arheologic București, din care făceau parte specialiști care se ocupau cu diferite perioade din istoria îndepărtată sau cu problematica unor secole mai apropiate. Nouă ne-a revenit sarcina de a studia problemele epocii neolitice de pe întinsul marelui oraș.

În cele ce urmează vom încerca să sintetizăm rezultatele la care s-a ajuns prin cercetări arheologice de suprafață și mai cu seamă prin săpături sistematice efectuate în mai multe obiective arheologice.

Înainte de a aprofunda problemele ridicate de cercetările din ultimele trei decenii, se cuvine să subliniem eforturile depuse, în studierea neoliticului de pe teritoriul Capitalei de către arheologii generației mai vîrstnice.

Cercetarea epocii neolitice, din zona amintită, a început efectiv după anul 1920, sub îndrumarea și cu participarea directă a lui Vasile Pârvan, ajutat de Ion Andrieșescu. Se poate spune că în acei ani, în privința neoliticului, harta arheologică a Bucureștilor apărea ca o pată albă. Se simțea nevoia efectuării unor cercetări arheologice de suprafață pentru descoperirea diverselor complexe.

La îndemnul lui Vasile Pârvan, tinerii săi elevi au început o serie de periegeze în preajma Bucureștilor, dar și în alte zone ale Munteniei¹. Din informații verbale rezultă că în anul 1923, Radu Vulpe a făcut unele cercetări de-a lungul Dîmboviței, la sud de oraș, cu care prilej a descoperit cunoscuta așezare de la Glina. În anul 1926, Ion Năstor a redescoperit așezarea de la Glina și, în același an, a fost delegat să facă săpături în tell. Cercetările de la Glina au fost continuate și în anul următor². Ion Nestor a făcut observații stratigrafice deosebit de importante, pentru întreg neoliticul din sud-estul României și în estul Bulgariei. Atunci s-a stabilit, pentru prima oară, succesiunea în timp a principalelor culturi neolitice, pornindu-se de la constatarea că în acea stațiune, un strat de cultură

¹ De exemplu: Gh. Ștefan a făcut cercetări de suprafață de-a lungul Argeșului în împrejurimile satului Chirnoși.

² Vasile Pârvan a vizitat șantierul pentru a se convinge că sînt juste observațiile stratigrafice ale elevului său.

(de peste 2 m grosime), cuprinzând materiale similare celor descoperite la Gumelnița, suprapune un altul (de circa 0,50 m), conținând materiale asemănătoare celor scoase la iveală din așezarea de la Boian A³. Într-un studiu publicat în 1928, Ion Nestor a denumit cele două culturi: Boian și Gumelnița⁴.

Prin activitatea lui Dinu V. Rosetti, au fost descoperite mai multe așezări neolitice în vecinătatea lacurilor din lungul Colentinei și în complexul de la Roșu-Militari⁵. Merită toată atenția așezarea de pe malul lacului Floreasca, din apropierea haltei Bolintineanu, stațiune cercetată, prin săpături de salvare, de către Dinu V. Rosetti și apoi de Ion Nestor⁶.

În anul 1929, Dinu V. Rosetti a făcut săpături sistematice în așezarea, cu un singur strat de cultură, aparținând culturii Gumelnița, de la Jilava⁷. El a cercetat în întregime resturile păstrate din așezarea amintită și a descoperit primul șanț de apărare gumelnițean⁸.

Ulterior, prin alte cercetări de suprafață, au mai fost descoperite câteva așezări neolitice pe terasele joase ale Dîmboviței și Colentinei⁹.

După aceea, timp de aproape un deceniu, studierea epocii neolitice, din zona orașului București, a stagnat, Dinu V. Rosetti, acordând atunci o atenție deosebită săpăturilor de la Vidra și unor obiective din alte epoci¹⁰.

Prin cercetarea sistematică, între anii 1943—1948, prin ample săpături, a tellului de la Glina, de către Mircea Petrescu-Dîmbovița, s-a făcut un pas important înainte, în studierea celor două culturi neolitice (Boian și Gumelnița) documentate acolo¹¹. Subliniem că intenția — la îndemnul lui Ion Nestor — a fost aceea de a se cerceta în întregime multiplele așezări suprapuse din cuprinsul tellului.

³ V. Christescu, *Les stations préhistoriques du lac de Boian*, în *Dacia*, II, 1925, p. 249—303.

⁴ Ion Nestor, *Zur Chronologie der rumänischen Steinkupferzeit*, în *PZ*, XIX, 1928, p. 110—143.

⁵ Este vorba de resturi de locuire atribuite, mai târziu, culturii Dudești. Dinu V. Rosetti ne relatează că a găsit acolo urmele unui vas de lemn.

⁶ Ne referim la o așezare distrusă în mare parte, pînă în 1930, de cărămidăria Popovici, aflată pe malul de sud-vest al lacului Tei. Materialele ajunse în depozitul Muzeului național de antichități au fost publicate de noi, în articolul *Stadiul cercetărilor despre viața oamenilor din faza Bolintineanu a culturii Boian*, în *SCIV*, VI, 1955, 1—2, p. 13—43.

⁷ Unele materiale de la Jilava au fost menționate de Dinu V. Rosetti într-un raport și în alte câteva lucrări. Materialele aflate în depozitul Muzeului de istorie a municipiului București, precum și o serie de note de șantier ne-au fost puse la dispoziție, pentru a fi publicate, prin amabilitatea lui Dinu V. Rosetti (căruia îi aducem mulțumirile noastre și pe această cale). Ele au fost valorificate în lucrarea: *Quelques considérations sur la culture Gumelnița (L'agglomération Măgura Jilavei)*, în *Dacia*, NS, XX, 1976, p. 105—127.

⁸ *Op. cit.*, p. 110.

⁹ De exemplu: urme de locuire de tip Boian pe malul de sud al lacului Tei și altele (cercetări efectuate de Dinu V. Rosetti).

¹⁰ Dinu V. Rosetti, *Săpăturile de la Vidra — raport preliminar*, în *PMMB*, nr. 1, București, 1934, p. 6—60; idem, *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnbügel bei Bukarest*, în *JPEK*, XII, 1938, Berlin, p. 29—50.

¹¹ M. Petrescu-Dîmbovița, *Raport asupra săpăturilor de la Glina, jud. Ilfov*, 1943, în *Rap. MNA*, 1944, p. 65—71.

Începînd din anul 1945 și pînă în 1955, am efectuat intense și amănunțite cercetări arheologice de suprafață¹², pe ambele terase ale Dîmboviței, spre sud-est, începînd din cartierul Dudești și pînă aproape de Budești, ca și de-a lungul teraselor Colentinei și lacurilor, de la Chitila și pînă la vărsarea în Dîmbovița, descoperind numeroase obiective arheologice din diverse epoci, inclusiv o serie de așezări neolitice.

Cu prilejul formării, în anul 1953, a Colectivului arheologic București, cu fonduri apreciabile și cu un număr corespunzător de specialiști, cercetarea arheologică a teritoriului orașului, inclusiv aceea a epocii neolitice, a trecut pe un nou făgaș¹³. S-au efectuat numeroase cercetări arheologice de suprafață de-a lungul cursurilor de apă din zonă¹⁴. În același an, a fost descoperită, în cartierul Giulești, o așezare neolitică, în care am executat săpături de salvare. Descoperirile făcute, ne-au permis să elaborăm o nouă periodizare, mai amănunțită a culturii Boian¹⁵. Subliniem că periodizarea noastră se baza, nu pe observațiile dintr-o singură așezare, ci pe ansamblul descoperirilor din arealul culturii amintite de pe teritoriul țării noastre.

Săpăturile din anul următor, 1954, dintr-o așezare (descoperită încă din 1946) de pe terasa din stînga Dîmboviței de la Dudești, au făcut posibilă definirea caracteristicilor unei importante culturi, numită de noi, *cultura Dudești*¹⁶. Săpăturile de la Dudești au fost continuate și în anul 1959, ceea ce a permis efectuarea unor observații stratigrafice și definirea a două faze din evoluția culturii¹⁷. Între timp și în alte cîteva puncte cercetate de membrii șantierului arheologic București, s-au făcut unele descoperiri neolitice (de exemplu la Fundeni)¹⁸.

Săpăturile arheologice de la Cernica, începute în 1960 și continuate pînă de curînd, au avut drept rezultat studierea amănunțită, de către Gh. Cantacuzino, a unei necropole neolitice, cea mai vastă din țară, datată din timpul fazei Bolintineanu a culturii Boian¹⁹ și a așezării corespunzătoare în timp, precum și a unei stațiuni mai vechi, aparținînd culturii Dudești. Săpăturile efectuate în așezările de la Cernica au permis lui Sebastian Morintz să definească o a treia fază din evoluția culturii Dudești²⁰.

În anii 1967 și 1968 s-au continuat săpăturile de la Dudești, ceea ce a dus la definirea mai clară a conținutului culturii și la precizarea rapor-

¹² Printre altele au fost descoperite: așezarea aparținînd culturii Dudești din marginea cartierului cu același nume, apoi așezarea de tip Bolintineanu de la Cățelu, cercetată prin săpături, în 1947, de M. Petrescu-Dîmbovița.

¹³ Din colectiv făceau parte cercetători cu multă experiență și alții mai tineri, acoperind toate epocile de la paleolitic la feudalism.

¹⁴ S-au făcut cercetări de exemplu de-a lungul Colentinei, în jurul lacului Buftea și altele.

¹⁵ Eugen Comșa, *Săpăturile arheologice din sectorul Giulești*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, 1954, p. 303—305.

¹⁶ Idem, *Rezultatele sondajelor de la Dudești și unele probleme ale neoliticului de la sud de Carpați*, în *SCIV*, VII, 1956, 1—2, p. 41—49.

¹⁷ Idem, *Données sur la civilisation de Dudești*, în *PZ*, 46, 1971, 2, p. 195—249.

¹⁸ Suzana Dolinescu-Ferche, *Cîteva date referitoare la cultura Dudești*, în *SCIV*, XV, 1964, 1, p. 113—119.

¹⁹ Gh. Cantacuzino și Sebastian Morintz, *Die Jungsteinzeitlichen Funde in Cernica (Bukarest)*, în *Dacia*, NS, VII, 1963, p. 27—89.

²⁰ *Ibidem*, p. 27—89.

turilor cu alte culturi din ținuturile vecine²¹. La sfârșitul deceniului trecut au fost făcute noi cercetări de suprafață în zona Glina-Bobești²².

Prin grija lui M. Petrescu-Dîmbovița s-au reluat săpăturile de la Glina, cercetîndu-se cu rezultate remarcabile o altă porțiune din întinderea tellului.

În ultimul deceniu a fost studiată în continuare necropola de la Cernica, de către Gh. Cantacuzino, ajungîndu-se la dezvelirea tuturor mormintelor din cuprinsul ei. De asemenea, s-a lucrat în zona așezărilor menționate, unde, sub conducerea autorului acestor rînduri, s-a ajuns la precizări mai clare în privința stratigrafiei și caracteristicilor complexelor documentate în zonă²³.

Toate aceste descoperiri fac posibilă reconstituirea, destul de amănunțită, a istoriei evoluției neoliticului mijlociu și tîrziu de pe teritoriul Bucureștilor.

*

Procesul de neolitizare a populației din zona orașului București încă nu este lămurit. Se poate numai presupune că, în regiunea la care ne referim, au viețuit rare comunități la sfârșitul epocii mezolitice, aparținînd culturii tardenoisienne, despre care se poate spune — prin analogie cu situațiile din unele ținuturi învecinate — că prin o parte din ocupațiile practicate, trecuseră pragul neoliticului. După toate probabilitățile, acele comunități au contribuit la formarea culturii Dudești, fapt oglindit prin păstrarea, prin tradiție, de către purtătorii acestei culturi, a uneltelor microlite de silex, caracterizate prin forme geometrice. Neolitizarea propriu-zisă considerăm că s-a produs ca urmare a răspîndirii în regiune, din spre sud sau dinspre vest, încă într-o perioadă destul de veche a neoliticului timpuriu, a unor comunități evoluat, originare din ținuturile sudice.

Sfârșitul neoliticului timpuriu și începutul celui mijlociu sînt reprezentate pe terasele Dîmboviței și Colentinei, prin mai multe așezări ale purtătorilor culturii Dudești²⁴, datate pe la mijlocul mileniului al V-lea î.e.n.

Cercetările ample din zona orașului București, mai cu seamă cele din așezările de la Dudești și de la Cernica, au făcut posibilă periodizarea amănunțită a culturii precum și definirea tuturor elementelor specifice creației materiale și spirituale ale purtătorilor ei. Prin săpăturile din așezarea de la Dudești s-a ajuns la concluzia — bazată pe observații stratigrafice clare — că acolo, pe același loc, se află vestigiile a două așezări suprapuse aparținînd culturii amintite, una de dimensiuni modeste, datînd din prima fază (numită faza Malul Roșu) și alta mai întinsă ca suprafață, din a doua fază, numită Fundeni. La aceste două faze se cuvine adăugată o a treia fază

²¹ De exemplu: Eugen Comșa, *Date noi cu privire la relațiile dintre cultura Dudești și cultura ceramicii liniare*, în SCIV, 20, 1969, 4, p. 567—573.

²² V. Chirica și R. Popovici-Baltă, *Cercetări arheologice de suprafață la sud de București*, în Materiale, X, 1973, p. 353—366.

²³ Eugen Comșa, *Nouvelles données relatives à la phase Bolintineanu de la culture Boian (à la lumière des fouilles de l'agglomération de Cernica)* în Dacia, NS, XIX, 1975, p. 19—26 și idem *(Nouvelles données sur l'évolution de la culture Dudești (Phase Cernica))*, în Dacia, NS, XVIII, 1974, p. 9—18.

²⁴ Menționăm așezările de la: Dudești, Roșu-Militari, Cernica, Bobești.

numită Cernica, cercetată, mai intens, de Sebastian Morintz²⁵ și apoi de noi, la Cernica²⁶.

Așezările acestor colectivități, se aflau, de obicei, pe margini de terase joase. Ele erau alcătuite din câteva locuințe și — în stadiul actual al cunoștințelor — nu erau prevăzute cu șanț de îngrădire sau de apărare. Locuințele, în prima fază, erau de tipul bordeielor, cu groapă de formă ovală, prelungă, iar din celelalte două faze s-au dezvelit și studiat rămășițele unor locuințe de suprafață, dreptunghiulare, construite din paiantă, de dimensiuni reduse, avînd o singură încăpere.

Activitatea economică de bază era complexă, fiind reprezentată de cultivarea plantelor (în principal a grîului) și de creșterea, pe scară redusă, a animalelor, în special a bovinelor. Vînatul și pescuitul ajunseseră să ocupe locuri secundare în activitatea acelor oameni.

În cursul celor trei faze, uneltele de silex au fost de dimensiuni mici (microlite), unele în formă de trapez, vădînd evident o tradiție tardenoisiană, altele erau răzuitoare, lame și piese cu peduncul. Una din uneltele principale de piatră șlefuită era tesla, urmată procentual de topoarele lucrate din roci dure. Din os și din corn se realizau: sule, dălțițe și săpăligi.

Două din cele trei categorii ceramice specifice au fost modelate din pastă amestecată cu multă pleavă. Vasele de uz comun, în formă de borcane, cu corpul puțin bombat, erau ornamentate cu proeminente și barbotină. O altă categorie mai îngrijit lucrată era aceea a vaselor din același fel de pastă, dar cu un decor specific alcătuit din benzi de linii incizate, în zig-zag cu suprafață hașurată, alternînd cu altele similare, dar netede și lustruite. A treia categorie o reprezintă vasele din pastă fină, fără pleavă, în formă de pahare, de culoare cenușie sau neagră, cu suprafața decorată cu caneluri fine, în grupuri orizontale și paralele.

În așezările de la Dudești și Cernica s-au scos la iveală și câteva figurine feminine de lut ars, de mărimi felurite. Una din ele are numai 1 cm înălțime, iar cele obișnuite sînt de 6—7 cm. înălțime și redau, de regulă, un personaj feminin așezat în genunchi și, mai rar, stînd în picioare²⁷. Toate aceste figurine reflectă cultul fertilității, larg răspîndit la populațiile agricole din sud-estul Europei și din Asia Mică. Poziția personajului sugerează însă funcții și interpretări diferite. Piesele noastre au analogii apropiate, mai ales, în Asia Mică. Se cuvine amintit un vas în formă de figurină îngenunchiată găsit la Dudești.

Cu prilejul săpăturilor din așezarea de la Dudești s-a descoperit și singurul mormînt cunoscut, care cuprindea un schelet (fără inventar) în poziție chircită, pe o parte. Remarcăm că la una din mîini, oasele antebrațului au fost retezate.

În cursul ultimei faze a culturii Dudești, în zona de centru a Munteniei s-au produs frămîntări, urmate de deplasarea unor comunități și de

²⁵ Gh. Cantacuzino și Sebastian Morintz, op. cit., p. 27—89.

²⁶ Eugen Comșa, op. cit., Dacia, NS, XVIII, 1974, p. 9—18.

²⁷ Datele despre plastica culturii Dudești sînt sintetizate în articolul nostru: *Figurinele antropomorfe descoperite la Dudești*, în București, IX, 1972, p. 57—63.

amestecul de populație. Drept urmare, în acea regiune se constată formarea culturii Boian²⁸, reprezentată prin prima sa fază numită Bolintineanu²⁹, datată pe la începutul celei de a doua jumătăți a mileniului al V-lea î.e.n.

Elementele constitutive ale acestei faze, respectiv ale culturii Boian, au fost cultura Dudești (în cea mai mare măsură) și un element din afară reprezentat, probabil, de cultura ceramicii liniare, ale cărei comunități au pătruns pe teritoriul Munteniei, dinspre sud-vestul Moldovei și s-au stabilit în preajma Buzăului și Călmățuiului. În sprijinul celor afirmate mai sus amintim că în ceramica fazei Bolintineanu, două categorii s-au păstrat, prin tradiție, de la purtătorii culturii Dudești. Ne referim la categoria vaselor de uz comun, caracterizată prin borcanele cu corpul puțin bombat, ornamentate cu brîuri alveolare proeminente și barbotină, iar cea de a doua categorie specifică este a vaselor din pastă fină, de culoare neagră sau cenușie, decorate cu grupuri de caneluri. Ambele categorii ceramice menționate se vor menține în uz, fără modificări evolutive prea mari, pînă la sfîrșitul culturii Boian și mai tîrziu. Cea de a treia categorie ceramică, care, deși păstrează elemente în privința formelor și decorului de la unele vase ale culturii Dudești, este caracterizată prin ornamente alcătuite din linii incizate (mai ales în formă de meandre), fiecare linie fiind mărginită, pe ambele părți, de creștături mici, triunghiulare dese, alăturate. Pe vîrful unghiurilor s-au crestat triunghiuri mai mari, considerate ca reflectînd o reminiscență a capetelor de note muzicale din aria culturii ceramicii liniare.

În continuare așezările erau modeste, pe terase joase, alcătuite din cîteva locuințe de tipul bordeielor, cu gropi ovale prelungi. Ocupațiile principale erau cultivarea primitivă a plantelor și creșterea vitelor. Se mai practica vînătoarea și pescuitul. Uneltele erau de silex, de piatră vulcanică, de os și de corn. Din cadrul primei serii se remarcă menținerea unor piese de mici dimensiuni.

Figurinele din așezările Bolintineanu sînt rare. Redau, ca de obicei, un personaj feminin în picioare.

Spre deosebire de cultura Dudești, în cadrul căreia se practica ritul inhumăției, prin depunerea cadavrului în poziție chircită, pe o parte, în groapa funerară, în aria fazei Bolintineanu, în cuprinsul vastei necropole, de aproape 400 de morminte de la Cernica se practica tot inhumăția, dar în poziție deosebită, scheletele s-au găsit întinse pe spate, cu inventar, în general, sărac, alcătuit din unelte de piatră la mormintele de bărbați și cuprinzînd unele podoabe, în cazul mormintelor de femei³⁰.

Faza următoare a culturii Boian, numită Giulești³¹, reprezintă continuarea directă, firească a vechii populații. Această fază este documentată

²⁸ Eugen Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974.

²⁹ Idem, *Stadiul cercetărilor despre viața oamenilor din faza Bolintineanu a culturii Boian*, în SCIV, VI, 1955, 1—2, p. 13—43.

³⁰ De ex. Gh. Cantacuzino, *The prehistoric Necropolis of Cernica and its Place in the Neolithic Cultures of Romania and of Europe in the Light of recent Discoveries*, în *Dacia*, NS, XIII, 1969, p. 45—59.

³¹ Eugen Comșa, *Stadiul cercetărilor cu privire la faza Giulești a culturii Boian*, în SCIV, VIII, 1957, p. 27—47.

pe teritoriul oraşului Bucureşti, prin câteva aşezări (de ex. Giuleşti). Studiarea lor, în comparaţie cu cele peste o sută de aşezări similare din Muntenia şi din sud-estul Transilvaniei, a permis să ajungem la concluzia că la sfârşitul fazei s-au produs în zona studiată, ca şi în tot sud-estul ţării, o serie de transformări. După părerea noastră, este vorba de schimbarea parţială a modului de trai şi anume de trecerea de la viaţa semi-stabilă la o viaţă sedentară tot mai accentuată, ca urmare a tranziţiei treptate de la practicarea cultivării primitive a plantelor cu ajutorul săpăligii la agricultura incipientă, prin folosirea unui gen de plug primitiv (aratru), tras de vite. În aceeaşi perioadă se constată că oamenii neolitici din ținuturile noastre au început să întrebuinţeze alte soiuri de grâu (decît cele de pînă atunci), cu productivitate mai mare. Drept consecinţă se observă că purtătorii culturii Boian, cu timpul, au renunţat la vechile aşezări de pe marginea teraselor joase sau mijlocii şi au înălţat aşezările pe terase înalte (din dreapta Dîmboviţei), pe locuri marginite de pante abrupte, mai uşor de apărat. În acelaşi timp s-a trecut de la folosirea locuinţelor de tipul bordeielor la locuinţele de suprafaţă, de formă rectangulară, cu o singură încăpere, prevăzute cu vatră.

În domeniul activităţii economice, pe lângă agricultură se practica creşterea bovinelor, ovinelor şi porcinelor. Prin vînătoare şi pescuit se obţinea o parte redusă din hrană.

Uneltele de silex erau încă relativ puţine. Datorită lipsei în regiune a silexului de calitate, membrii comunităţii de la Giuleşti au întrebuinţat şi gresia silicifiată, adusă tocmai din zona de curbură a Carpaţilor. Uneltele de piatră şlefuită s-au diversificat, în raport cu teslele încă numeroase, a crescut numărul topoarelor şi dălţilor.

În domeniul ceramicii este evidentă continuitatea categoriilor din faza precedentă. Pe lângă categoria vaselor de uz comun şi aceea a celor din pastă fină, conservatoare în ceea ce priveşte formele şi decorul, cea mai sensibilă la evoluţie se dovedeşte a fi categoria vaselor cu decor incizat, care treptat s-au transformat în decor excizat, destul de complicat (ca şi cum s-ar executa în lemn), caracterizat prin benzi scobite, prin şiruri de triunghiuri mari, ca şi prin ornamentul în formă de tablă de şah (primele pătrăţele sînt documentate încă de la sfârşitul fazei Bolintineanu). Toate acestea erau încrustate cu materie albă.

Figurinele feminine sînt destul de rare, ele redînd personaje în picioare, avînd indicate, în unele cazuri, prin linii incizate elemente specifice îmbrăcămintei femeilor din acea vreme.

Se cuvine subliniat că, în perioada de sfârşit a fazei, se cunosc numai morminte de înhumatie, cu schelete în poziţie chircită, indiciu că s-a renunţat la ritualul practicat în faza precedentă.

Menţionăm că tot la sfârşitul fazei Giuleşti se constată răspîndirea comunităţilor culturii Boian aproape pe tot întinsul Munteniei, apoi pătrunderea lor în sud-estul Transilvaniei şi în sudul Moldovei. Considerăm că toate aceste mişcări s-au produs pentru căutarea şi obţinerea unor noi terenuri pentru cultivare, în noile condiţii de trecere la agricultura incipientă.

Oamenii din faza Vidra³², a treia fază a culturii Boian, au ocupat un areal de răspîndire mult mai restrîns, cuprinzînd și zona orașului București. Așezările lor erau pe prelungiri de terase înalte, mărginite prin pante abrupte și prin cîte un șanț de apărare sau pe diferite ostroave din bălțile Dunării. În așezarea de la Glina, locuințele erau de suprafață, în paiantă, de formă dreptunghiulară, de dimensiuni modeste, cu o încăpere (pentru cîte o familie), prevăzute cu cîte o vatră. În așezarea amintită locuințele au fost dispuse în șiruri (unul sau două) paralele și longitudinale³³.

Membrii comunităților fazei Vidra aveau aceleași îndeletniciri ca și predecesorii lor din faza Giulești și remarcăm că au folosit unelte de silex mai multe și diversificate. Pe lîngă obișnuitele lame (unele cu scobituri laterale) și răzuitoare a crescut numărul sfredelelor și cel al dălțițelor. Creșterea numărului uneltelor de silex se poate explica prin constatarea că, în perioada respectivă, acele comunități și-au extins aria de răspîndire la sud de Dunăre, pînă la poalele munților Balcani, ocupînd ținuturi bogate în zăcămintele de silex. Subliniem că din aceeași vreme se cunosc primele obiecte mici de aramă. Unele podoabe mici de cupru (mărgele din foaie de metal) s-au găsit în morminte de copii, în cuprinsul așezării de la Glina³⁴.

Ceramica Boian din faza Vidra a ajuns la maxima ei înflorire. Sînt deosebit de frumoase vasele cu picior înalt, cilindric, ornamentate prin excizie fină și încrustate cu materie albă, ca și diferitele vase, cu suprafața lustruită, ornamentate cu caneluri fine izolate, orizontale sau oblice.

Figurinele de lut ars sînt încă rare³⁵, se aseamănă cu cele din faza precedentă. Ele redau personaje feminine în picioare. Suprafața figurinelor este acoperită cu decor din linii incizate care redă, după părerea noastră, diferite piese de îmbrăcăminte, folosite de femeile din acea vreme. Vestimintele lor, în perioada dată, erau alcătuite dintr-o fotă, probabil, din țesătură mai groasă, de la brîu pînă la genunchi, ornamentată cu motive geometrice sau cu linii. O a doua piesă de îmbrăcăminte era o bucată de țesătură mai lungă care era petrecută peste un umăr și acoperea pieptul și spattele, avînd extremitățile acoperite de fotă³⁶.

Oamenii fazei Vidra practicaau ritul înhumației. Scheletele descoperite erau în poziție chircită. Menționăm că unele morminte de copii și de adulți s-au găsit în cuprinsul așezărilor³⁷, iar în alte cazuri se cunosc grupuri mici de morminte, în afara stațiunilor. Inventarul din morminte este foarte redus (mărgele de scoici sau de metal găsite la Glina)³⁸.

³² Așezarea reprezentativă este Boian A (V. Christescu, *Les stations préhistoriques du lac de Boian*, în *Dacia*, II, 1925, p. 249—303).

³³ Informații primite de la M. Petrescu-Dîmbovița, căruia îi mulțumim și pe această cale.

³⁴ M. Petrescu-Dîmbovița, op. cit., Raport MNA, 1944, p. 65—71.

³⁵ Majoritatea au fost descoperite de D. Berciu în așezarea de la Tangîru (D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România, în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 507—509).

³⁶ Eugen Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974, p. 169—179.

³⁷ De exemplu: morminte de copii la Glina și Radovanu și morminte de adulți la: Vidra, Boian A și Radovanu.

³⁸ M. Petrescu-Dîmbovița, op. cit., Raport MNA, 1944, p. 69—70.

Faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița este³⁹, pentru moment, mai puțin reprezentată în zona orașului București (de ex., la Glina). Cu toate acestea și zona studiată a făcut parte din arealul în cadrul căruia s-a produs trecerea treptată, organică, fără nici o cezură și fără nici o intervenție din afară, de la o cultură la alta, numai pe temeiul unei evoluții locale. Se cuvine subliniat, că, în timpul fazei de tranziție, datorită dezvoltării agriculturii și celorlalte ocupații sînt indicii că au avut loc schimbări de ordin social-economic, oglindind un început de trecere de la colectivități cu organizare comunitară riguroasă, cu reguli precise respectate de toți, la comunități mai mici, alcătuite din cîteva familii probabil de tipul marilor familii patriarhale.

Cele mai bogate vestigii de locuire de pe teritoriul orașului, din întreaga epocă neolitică, sînt cele datînd din timpul culturii Gumelnița⁴⁰, care a început pe la 3800 î.e.n. și a durat aproape un mileniu. Amintim că, numai la Glina, stratul de cultură respectiv are peste 2 m. grosime și corespunde la cel puțin trei așezări suprapuse, distruse prin foc⁴¹. Este perioada de maximă înflorire a vieții neolitice din estul Peninsulei Balcanice. În zona București, distanța dintre așezările gumelnițene este de circa 4 km., dovedind o densitate de populație apreciabilă pentru acea vreme. Așezările erau mărginite din trei părți cu maluri abrupte și partea de legătură cu restul terasei era întreruptă printr-un șanț de apărare.

Purtătorii culturii construiau locuințe de suprafață, dreptunghiulare, destul de mari (pînă la 12 m. lungime), unele cu cîte două încăperi, prevăzute cu vetre sau cuptoare.

Acele comunități duceau un mod de trai sedentar. Oamenii se ocupau tot mai intens cu agricultura și cu creșterea vitelor (mai ales a bovinelor), apoi cu vînatul, pescuitul și altele.

Uneltele de silex au fost numeroase. Unele lame de silex găsite la Glina, aveau pînă la 30 cm. lungime. S-au realizat în continuare: lame, răzuitoare și dălțițe. Ca tipuri de piese noi menționăm topoarele cioplite din silex și vîrfurile triunghiulare de lance. Din os și corn se făceau unelte obișnuite: sule, dălți, săpăligi. Se cuvine remarcată intensificarea folosirii aramei, din care, către sfîrșitul culturii Gumelnița, se realizau și unelte masive, cum erau de exemplu topoarele de tip Vidra. De asemenea au apărut și obiecte mărunte de aur.

Unele din formele de vase gumelnițene s-au menținut, prin tradiție, de la purtătorii culturii Boian. Foarte răspîdită este strachina scundă și largă la gură, frumos ornamentată, mai rar, prin pictură roșie și albă „crudă” sau prin pictură de grafit.

Se cuvine subliniat că în privința olăriei cultura Gumelnița este caracterizată prin decorul vaselor din pastă fină realizat prin pictură cu grafit, motivele fiind alcătuite din linii paralele și din cercuri, triunghiuri etc.

³⁹ Eugen Comșa, *K voprosu o perehodnoi faze ot kulturi Boian k kulture Gumelnița, predvaritelni ocerk*, în *Dacia*, NS, V, 1961, p. 39—69.

⁴⁰ Principalele descoperiri de tip Gumelnița provin din așezarea eponimă cercetată de Vladimir Dumitrescu, *Fouilles de Gumelnița*, *Dacia*, II, 1925, p. 29—202.

⁴¹ M. Petrescu-Dîmbovița, op. cit., Raport MNA, 1944, p. 65—71.

Figurinele gumelnițene sînt destul de numeroase⁴². Unele, modelate din lut, redau personaje feminine în picioare, cîteodată reprezentate ca fiind îmbrăcate în rochie lungă și foarte largă la poale. Cele de os sînt stilizate, s-au realizat din plăcuțe de os, prelungi. Prin creștături simetrice s-au delimitat: capul, brațele și partea inferioară, cu picioarele despărțite printr-o linie sau creștătură. Se remarcă indicarea, pe plăcuțe, a ochilor, gurii și altor amănunte anatomice. Cele cîteva figurine de marmoră se aseamănă, în privința formei, cu cele de os. Figurinele de aur sînt foarte stilizate. Ele s-au făcut dintr-o plăcuță de metal, rotundă, uneori bombată la mijloc, eventual cu o prelungire deasupra reprezentînd capul. Toate figurinele descrise se leagă de același cult al fertilității. Se găsesc, destul de rar, și figurine zoomorfe sau în formă de pasăre.

Purtătorii culturii au renunțat, aproape cu totul, la obiceiul înmormîntărilor izolate din cuprinsul așezărilor și aveau locuri anume pentru necropolele propriu-zise, aflate la distanță mică de stațiuni. Scheletele găsite erau în poziție chircită, pe partea stîngă și cu craniul orientat de regulă spre est. Brațele îndoite aveau palmele așezate în dreptul feței. Inventarul lor era sărac⁴³.

După o evoluție îndelungată se constată că elementele specifice culturii Gumelnița încep să decadă și să se transforme. Faptul are o explicație istorică. A fost provocat de frămîntările produse la sfîrșitul epocii neolitice, în zona Dunării inferioare, unde, treptat, dinspre stepele nord-pontice au început să se răspîndească diverse comunități de crescători de vite și cultivatori. Ele au pătruns, mai întîi, în Cîmpia Dunării și în Dobrogea, dislocînd treptat și împingînd comunitățile gumelnițene spre vest, nord-vest și sud. Deosebit de active au fost, mai ales, comunitățile culturii Cernavoda I, care au contribuit în mare măsură la transformările din zonă⁴⁴, încheiate prin dispariția treptată a culturii Gumelnița. Populația respectivă însă a dăinuit, contribuind din punct de vedere antropologic și, în oarecare măsură, în domeniul culturii materiale și spirituale, la procesul de durată, care s-a încheiat la începutul epocii bronzului prin formarea populației tracică vechi din regiunile din sud-estul țării noastre, inclusiv din zona orașului București.

DONNÉES CONCERNANT LES COMPLEXES DE L'ÉPOQUE NÉOLITHIQUE DES ENVIRONS DE BUCAREST

Résumé

Les recherches archéologiques (surtout des dernières temps) ont mis au jour, sur le territoire actuel et dans les environs de la ville de Bucarest, des nombreuses agglomérations appartenant à l'époque néolithique.

⁴² Numeroase figurine gumelnițene s-au descoperit la Vidra (Dinu V. Rosetti, op. cit., JPEK, XII, 1938, p. 29—50).

⁴³ O astfel de necropolă a fost studiată în colaborare cu antropologii. Ea se află pe malul de nord al grindului Grădiștea Ulmilor, din preajma satului Vărăști, jud. Călărași.

⁴⁴ Petre I. Roman, *Despre unele aspecte ale perioadei de trecere de la epoca neolitică la epoca bronzului în regiunile extracarpatice ale R.P.R.*, în RM, I, 1964, p. 314—325.

Les plus anciens vestiges découverts à Dudești, Roșu, Cernica et Bobești appartiennent aux trois phases de l'évolution de la culture Dudești.

Du néolithique moyen il y a des agglomérations appartenant aux différents phases de la culture Boian (à la phase Bolintineanu à : Floreasca, Cățelu Nou, Cățelu et Cernica ; à la phase Giulești à : Giulești, Giulești-Sîrbi et Cernica ; à la phase Vidra, au Monastère de Cernica et à Glina).

Dans l'agglomération de type tell de Glina est documentée la phase de transition à la culture Gumelnița, ainsi que quelques couches de cette dernière culture. Stations semblables sont à Bobești, Cățelu et Popești-Leordeni.

De l'étape finale du néolithique on a trouvé des fragments céramiques, en général peu nombreuses, de type Cernavoda I, comme par exemple à Bobești, d'où provient aussi un fragment céramique décoré avec la corde.